

„BOG JE ČOVJEKA STVORIO RADI ŽIVOTA SAMIH STVORENJA, ALI NE DA KRATKO TRAJE PA DA SE ONDA POTPUNO UGASI”

Andrea Filić

„Bog je čovjeka stvorio radi života samih stvorenja, ali ne da kratko traje pa da se onda potpuno ugasi.”

Atenagora iz Atene

Nakon Justina, najvećeg od apologeta, dobro je zaviriti i u blago koje su nam ostavili drugi apologeti. Prvo ću se zadržati na Atenagori, kršćanskom filozofu iz Atene. Od njega su ostala sačuvana dva djela, od kojih je poznatija apologija *Molba za kršćane*. Uputio ju je carevima Marku Aureliju i Komodu i filozofima (usp. *Molba za kršćane*, uvod). I on je, kao i ostali apologeti, branio kršćane od lažnih optužbi, poučavajući svoje čitatelje o kršćanskom nauku i moralnim načelima.

Tumačeći da kršćani nisu ateisti, iznio je jedan od prvih teoloških pokušaja da se protumači jedinstvo, ali i razlikovanje, Oca, Sina i Duha Svetoga:

„Sve u svemu, dovoljno sam pokazao kako nismo bezbožnici mi koji jedinim Bogom priznajemo onoga koji je nestvoren, vječan, nevidljiv, netrpljiv, neshvatljiv i neizmjeran, dokučiv jedino duhom i razumom, obavijen svjetlošću i ljepotom, duhom i neizrecivom snagom. On je sve stvorio i ukrasio i sve uzdržava po svojoj Riječi. Priznajemo i Sina Božjega. Neka nitko ne smatra smiješnim da Bog ima Sina. (...) Božji je Sin Očeva Riječ u misli i djelovanju: na njegovu sliku i po njemu sve je stvoreno jer su Otac i Sin jedno i jer je Sin u Ocu i Otac u Sinu u jedinstvu i sili Duha; Očev um i riječ Sin je Božji. (...) A za Duha Svetoga, koji je nadahnjivao proroke, kažemo da je odvir Božji koji isijava i vraća se kao sunčeva zraka. Tko se onda ne bi čudio što se bezbožnicima naziva one koji ispovijedaju Boga Oca i Boga Sina i Duha Svetoga te koji pokazuju njihovu moć u jedinstvu i razliku u poretku?” (*Molba za kršćane*, 10,1-5).

Osobito je rado Atenagora pisao o Bogu stvoritelju. Ta je tema, naime, bila bliska filozofima, barem u nekom obliku. Tumačio im je

da kršćani priznaju „tvorca (...) Bogom koji znanjem i upravljačkom vještinom sve uzdržava i ravna...” (*Isto*, 13,3), koji je sve divno uredio (usp. *Isto*, 15,3) i rasporedio (usp. *Isto*, 16,1). No Atenagora nije stao na toj tvrdnji nego je upućivao i na to da se Stvoritelju, koji je stvorio tako predivan i veličanstven svijet, treba klanjati (usp. *Isto*, 15,3; 16,1.3-5).

Govorom o Bogu stvoritelju prožet je i drugi njegov spis, *O uskrснуću mrtvih*. Štoviše, taj mu je govor poslužio kao najvažniji argument kojim je nastojao dokazati uskrснуće mrtvih. Nije li to neočekivano, možda čak i zbunjujuće? Nije li, na temelju naslova Atenagorina djela, prirodno očekivati da ćemo u njemu pronaći argumentaciju koja polazi od vjere u uskrснуće Isusa Krista? No u njemu uskrснуće Isusa Krista, pa čak ni ime Isusa Krista, nijednom nije spomenuto. Kako je to moguće?

Atenagora je svoje čitatelje, pogane – one koji uopće ne vjeruju u uskrснуće, one koji o njemu sumnjaju i one koji prihvaćaju temeljne istine o uskrснуću, ali su ipak nesigurni (usp. *O uskrснуću mrtvih*, 1,5), htio „poučiti istini” (*Isto*, 1,4). Pritom je smatrao da je potrebno „dokaže koji vode ovoj istini prilagoditi sposobnostima prisutnih” (*Isto*, 23,6). Stoga je i napisao filozofski, a ne teološki traktat o uskrснуću mrtvih. Možda se nadao da će pogani, kada im na taj način protumači tu bitnu kršćansku istinu, biti spremni prihvatiti i istinu o uskrснуću Isusa Krista. Možda ih je tim spisom baš za to pripremao, svjesno pazeći da mu govor ne prijeđe mjeru koju oni još nisu bili spremni nositi. Tko zna?

Umjesto nagađanja, čini mi se boljim pogledati imaju li Atenagorine misli štogod kazati nama, kršćanima današnjice. Mogu li nam njegovi uvidi otvoriti neke nove perspektive, one na koje redovito ne mislimo kada razmišljamo o Uskrsu?

Da bismo odgovorili na to pitanje, potrebno nam je, barem ukratko, prikazati njegova tri argumenta u prilog istinitosti uskrснуća. Prvi je „razlog čovjekova postojanja, tj. Stvoriteljev naum pri njegovu stvaranju”. Drugi, s prvim usko povezan, jest „narav stvorenih ljudi”. Treći je Božja providnost, tj. sud Božji na svršetku ljudskog života, kada će čovjek primiti zasluženu nagradu ili kaznu (*Isto*, 14,4-5).

Vezano za prvi argument, Atenagora je ovako napisao: „Bog je čovjeka stvorio radi života samih stvorenja, ali ne da kratko traje pa da se onda potpuno ugasi (...) onima koji u sebi nose sliku Stvoritelja, tj. koji posjeduju razbor i obdareni su razumskom prosudbom, njima je

Stvoritelj udijelio trajan i vječan život da bi, spoznavši svojega Tvorca, njegovu moć i mudrost te slijedeći [njegov] zakon i pravednost, živjeli zauvijek bez trpljenja, uživajući u darovima koje su, mada u propadljivim i zemaljskim tijelima, stekli u prethodnomu životu” (*Isto*, 12,5-6). Evo još jednoga sličnog primjera: „Prema tome, ako je Stvoritelj ovoga svijeta čovjeka načinio da bude dionik razumskoga života i, postavši motritelj njegova veličanstva i njegove mudrosti koji blistaju u svemu, njih gleda zauvijek, onda, prema Tvorčevu naumu i primljenoj naravi, proizlazi da je razlog rađanja vječnost, a vječnost uskrsnuća, bez kojega čovjek ne bi mogao zauvijek postojati. Iz rečenoga je očito kako se iz razloga (našega) stvaranja i Stvoriteljeve volje uskrsnuće jasno potvrđuje” (*Isto*, 13,2).

Uskrsnuće je dakle, prema Atenagori, Bog zamislio već kada je stvorio svijet, napose čovjeka. Da bi još zornije pokazao da je uskrsnuće stvorenih bića moguće, štoviše nužno, isticao je da je i u stvaranju i u uskrsnuću na djelu ista Božja moć, „moć i mudrost tvorca i upravitelja svijeta” (*Isto*, 5,1). Naime, kao što je „pri prvomu stvaranju on načinio prije nepostojeća ljudska tijela i njihova počela, (...) u njegovoj je moći i ono rastočeno ponovno sljubiti, ono što leži uskrisiti i mrtvo vratiti u život te ono propadljivo pretvoriti u nepropadljivo” (*Isto*, 3,1-2).“

Polazeći od tvrdnje da je Bog „čovjeka sazdao od besmrtni duše i tijela” da bi postojao i živio „u skladu sa svojom naravi” (*Isto*, 12,7), a „stvorio takvim kakav jest” htijući „da njegovo djelo ostane zauvijek” (*Isto*, 13,1), Atenagora je u idućem koraku, tj. u drugom argumentu, ustvrdio da „kada ne bi bilo uskrsnuća (...), ne bi ostala ni narav čovjeka kao čovjeka (...) uzaludno bi bilo i samo stvaranje ljudi i njihova narav”. Stoga je, prema njemu, nužno „da vjekovječnosti duše odgovara vječnost tijela u skladu s njegovom vlastitom naravi” (*Isto*, 15,8).

Osim dvaju argumenata za koje je kazao da imaju snagu „iz stvaranja”, uveo je i treći argument, onaj koji ima snagu „iz kraja (ljudskoga) postojanja”. Božji sud nad ljudima, i onima koji su živjeli čestito, i onima koji su živjeli opako (usp. *Isto*, 18,1), prema Atenagori se „treba odnositi na oboje, tj. na čovjeka sazdana od tijela i duše te da čovjek takav kakav jest položi račun za sve što čini pa za to primi naknadu ili kaznu. Ako dakle pravedan sud naknadu za djela daje složenom biću, pravo je da ne primi samo duša plaću za djela što ih je počinila zajedno s tijelom (...), a ni da je primi samo tijelo (...), nego će za svako svoje djelo biti suđen čovjek sazdan od oboga” (*Isto*, 18,4).

Nakon ovoga kratkog prikaza u kojem sam hotimice navela više autorovih citata (dobro je, naime, na temelju izvornog teksta vidjeti kako to izgleda kada se uskrsnuće tumači na filozofski način), vraćam se na prije postavljeno pitanje: Mogu li nam Atenagorini uvidi otvoriti neke nove perspektive, one na koje redovito ne mislimo kada razmišljamo o Uskrsu?

Imajući u vidu Atenagorine argumente i zagledajući se u njih u svjetlu uskrsnuća Isusa Krista, došli su mi u misli ovi poticaji:

Uskrsli i proslavljeni Krist poziva nas da se brinemo za stvoreni svijet, taj divni svijet koji nas upućuje na to da se klanjamo njegovu Tvorcu. Tvorcu koji nas je stvorio da bismo vječno trajali i njega motrili. Tvorcu koji će i nas, kako vjerujemo, uskrisiti, istom moći kojom nas je stvorio.

Uskrsli i proslavljeni Krist poziva nas da ljubimo i brinemo se za sebe i za svakog čovjeka kao cjelovito biće, u cjelovitoj ljudskoj naravi, sastavljenoj od duše i tijela. Poziva nas da ne prezremo, zanemarimo, ali niti uzvisujemo samo jedan dio naravi kojom nas je Bog obdario pri stvaranju i koju čitavu – i našu dušu i naše tijelo – želi uza se u vječnosti.

Uskrsli i proslavljeni Krist poziva nas na konkretne iskaze ljubavi prema svakom čovjeku, jer ćemo po tome kakva smo djela činili, ili ih pak nismo činili, biti suđeni (usp. Mt 25,40).